

ЙОАН-ВЛАДИСЛАВОВИЯТ СИН ААРОН И НЕГОВАТА КАРИЕРА ВЪВ ВИЗАНТИЯ (1018 – СЛЕД 1059 г.)

Симеон АНТОНОВ

Докторант, катедра „Стара и средновековна история“,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Научен ръководител: доц. д-р Николай Кънев

Aaron was the third son of the Bulgarian tsar Ioan Vladislav (1015–1018). His long and distinguished career in the Byzantine Empire began after the submission of Bulgaria by emperor Basil II (976–1025). It will be examined in the current paper, as precisely as possible, trying also to explain the reasons behind his success.

Aaron's service in the empire went on for more than 40 years, during which period he was promoted to several ranks – from *patrikios* in 1018 to *protoproedros* by the time of either Isaac I Komnenos (1057–1059) or Constantine X Doukas (1059–1067). From the end of the 40's to the end of the 50's of the 11th c. Aaron served in the Byzantine military administration, lead armies, participated in embassies. His *cursus honorum* makes him one of the most eminent and successful among the other Bulgarians in Byzantine service in the whole of the 11th c., something that is worth being underlined once more.

За Аарон вече е писано доста. Повече от век изследователите се отнасят с особен интерес към неговата личност. Поне що се отнася до основните събития в неговата биография, малко може да бъде добавено към вече известното. Настоящият материал ще сумира наличната информация, но основната му цел е по-различна – да се опита да обясни причините, които стоят зад успеха на този представител на Комитопулите във Византийската империя.

Аарон е син на българския цар Йоан Владислав (1015–1018) от брака му с Мария, вероятно третият по възраст след Пресиан/Прусиан и Алусиан. След подчиняването на България от император Василий II Българоубиец (976–1025) през 1018 г., Аарон получава титлата *патрикий*, вписвайки се в ромейската йерархична система на ранговете¹.

По-нататък за един доста дълъг период от време следите на Аарон се губят. Най-вероятно обаче скоро след навършване на пълнолетие той е изпратен в източните провинции. Основното указание за това откриваме в строителен надпис от Ани от управлението на императрица Теодора (1055–1056), в който е посочено, че Аарон пристига там „в разцвета на силите си“². Вероятно обаче първоначално той не е заемал никакъв пост в местната администрация, тъй като нямаме никакви податки за това.

В писмените извори той се появява отново чак през 1048 г., когато е *вест и катепан на Васпуракан*. В неизвестен по-ранен период той получава

и по-ниската титла *антипат*³. Като *вест и катепан на Васпуракан* Аарон воюва срещу селджуките по източните граници и заедно с небезизвестния военачалник Катакалон Кекавмен (по това време *дук на Ани и Ивирия*) успява да разгроми 20-хилядна войска, предвождана от Хасан Глухия, племенник на Тугрул бег⁴. Когато Тугрул бег изпраща нова 100-хил. войска, командвана от неговия полубрат Ибрахим Инал, Аарон предлага да се укрепят и отбраняват, докато Катакалон Кекавмен се застъпва за внезапно нападение, което да изненада изморените от похода селджуки. Надделява позицията на Аарон да се чакат нареждания от император Константин IX Мономах (1042–1055), който дава съгласието си за по-предпазливата защитна стратегия на Аарон. Пристигането на грузински подкрепления, водени от грузинския княз и византийски съюзник Липарит, дава възможност на християнските сили да нападнат турците. В разразилата се битка при крепостта Капетру, в която Аарон води лявото крило на ромейската войска, Липарит е пленен, но Ибрахим вероятно е победен или поне принуден да се оттегли, водейки със себе си знатния пленник. Междувременно обаче турците вече са плячкосали Арце, близо до Теодосиупол (дн. Ерзерум), с което е поставено началото на техните грабителски действия в арменските и грузинските земи, намиращи се под ромейска власт⁵.

До въстанието на Исаак Комнин, Катакалон Кекавмен и останалите малоазийски магнати (1057 г.) Аарон успява да получи по-високата титла *магистър* и е назначен за *дук на Ани и Ивирия*⁶ или на *Ивирия и Велика Армения*⁷. В гражданската война Аарон участва на страната на правителствените сили. Като техен главнокомандващ той се опитва да спре настъплението на бунтовниците, но е победен в оспорваната и кръвопролитна битка при Полемон/Хадес (край Никея, 20 август 1057 г.). В нея Аарон се отличава начело на лявото крило, като пленява Роман Склир и достига лагера на бунтовниците, но според Скилица въздържанието му от плячкосване, което би всяло паника у противника, коства на правителствените сили победата⁸. Битката край Никея решава съдбата на император Михаил VI Стратиотик (1056–1057), който бил принуден да абдикира, въпреки настояванията на неговите приближени, сред които вероятно бил и Аарон, да отстоява властта си до смърт⁹.

Въпреки че воюва срещу въстаниците, кариерата на Аарон не прекъсва след възкачването на престола на Исаак I Комнин (1057–1059). Дори точно обратното – именно в периода на неговото управление той достига най-високите си позиции в йерархията на ранговете – *проедър*¹⁰, а вероятно и *протопроедър*¹¹. Последната титла по това време все още е съвсем нова и стои начело на ранговете, достъпни за хора извън императорското семейство¹². Освен това той е *дук* – на *Едеса*¹³, на *Месопотамия*¹⁴ и вероятно на други военно-административни единици по източните граници¹⁵, а също и *протостратор*¹⁶. Поредното издигане на Аарон се дължи, от една страна, на неговите воински качества, а от друга – на родството му с императора (Исаак Комнин е женен за Екатерина, сестра на Аарон). Кариерата му не прекъсва и с абдикацията на

Исаак I, но скоро след това той изчезва от изворите, като не може да се твърди със сигурност каква е причината. Не е изключено и Аарон, който тогава трябва да е бил около 55-годишен, да е починал някъде по това време. Последното сведение се явява това от житието на св. Георги Агиорит, което се датира в първите няколко години от управлението на Константин X Дука (1059–1067) и според което Аарон е участвал в пратеничеството на императора в Грузия, свързано с преговорите за сключване на брака между императорския син Михаил (бъдещият император Михаил VII Дука (1071–1078)) и дъщерята на Баграт IV (1027–1072) – Марта-Мария (по-сетнешната императрица Мария Аланска)¹⁷.

Не знаем нищо за съпругата на Аарон. Известно е, че е имал поне един син, засвидетелстван у Аристакеc Ластиверци като *управител на Тарон*, с името Теодор¹⁸. Може би негов син е и Радомир Аарон, известен от различни извори.

Без съмнение Аарон се вписва добре в най-високия ешелон на ромейската военна аристокрация. За това етническата му или династическа принадлежност не играе никаква отрицателна роля. Точно обратното – благодарение на царския си произход от рода на Комитопулите още доста млад Аарон достига високото за това време звание *патрикий*. Отново знатността му позволява да се сроди с един от големите аристократични родове – този на Комнините, като дори сестра му Екатерина след узурпацията на Исаак Комнин става византийска императрица. За успешната му кариера обаче не по-малко способстват и воинските му умения, които Аарон неколкократно демонстрира в сражения със селджуките, а и в гражданската война от 1057 г., когато той запазва лоялността си към управляващия император въпреки родството с един от водачите на бунтовниците. Зад тази негова лоялност вероятно се крие и една от причините за изпращането му с дипломатическа мисия в Грузия от император Константин X няколко години по-късно.

Аарон е само един от многобройните примери за успешна адаптация на български аристократи към византийската политическа и социална система след 1018 г., но несъмнено един от най-добрите. Като по правило и той получава своята реализация в периферията на империята, също както неговия брат Алусиан, *стратег на Теодосиупол*, или *катепаните на Италия* Христофор Българина, двамата Войоани и др. Кариерата на Аарон е сред най-продължителните и най-успешните, като той успява да достигне високи звания и заема важни военно-административни постове в ромейската държава. Не бива да се пропуска и фактът, че тя е доста добре засвидетелствана в различни по своя характер извори – историографски и хронографски съчинения, сфрагистични и епиграфски паметници, което от своя страна е функция на неговата собствена значимост и показателно за ролята, която Аарон играе в редица важни за съдбата на империята събития.

БЕЛЕЖКИ

¹ Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum, CFHB V, rec. **Beck, H.-G., A. Kambylis, R. Keydell**. Berlin, 1973, pp. 359–360. Виж също: **Божилев, И.** Българите във Византийската империя. София, 1995, с. 241 и бел. в края на текста.

² **Бенешевич, В.** Три Анийские надписи XI века из эпохи византийского владычества. Ленинград, 1921, 2–4; **Божилев, И.** Българите..., с. 241–242.

³ Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum, p. 448, § 12, 51–52: Ἀρὸν βέστης. Като „патрикий, антупат, вест и кампан на Васпуракан“ (πατρικίῳ ἀνθυπάτω βέστη καὶ κατεπάνω Βασπουρακάν) е засвидетелстван той върху един моливдовул (**Zacos, G., J. W. Nesbitt**. Byzantine Lead Seals, Vol. 2. Bern, 1984, № 352). На този, както и на всички останали Аароновичи печати, лицевата страна е заета от образа на св. Теодор (Тирон или Стратилат), без съмнение неговият светец-покровител.

⁴ Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum, pp. 447–449; Ioannis Zonarae Epitomae Historiarum, CSHB XLIX, rec. **Pinder, M.** Bonn, 1897, XVII, p. 637.

⁵ Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum, pp. 449–454; Ioannis Zonarae Epitomae Historiarum, XVII, pp. 637–640. Изглежда, успехът на християнските сили в битката при Капетру далеч не е бил категоричен. Повод за съмнение дават разказите на Аристакес Ластиверци и Михаил Аталиат, които дори я определят като поражение (Aristakes Lastiverts'i, History, trans. **Bedrosian, R.** New York, 1985, pp. 78–89; Michael Attaleiates, The History, DOML 12, ed. et trans. **Kaldellis, A., D. Krallis**. Cambridge, MA/London, 2012, pp. 78–81). Матей Едески споменава само за бягството на ромеите и пленяването на Липарит (Armenia and the Crusades Tenth to Twelfth Centuries, The Chronicle of Matthew of Edessa, trans. **Dostourian, A. E.** Lanham/New York/London, 1993, pp. 78–79. „Хрониката на Картли“, част от грузинската средновековна хроника „Картлис цховреба“, лаконично споменава за „голямо клане“ и пленяването на Липарит (Картлис цховреба (История Грузии), ред. **Метрели, Р.** Тбилиси, 2008, с. 157; Kartlis tskhovreba (A History of Georgia), rec. **Jones, S.** Tbilisi, 2014, p. 157. Виж също: **Schlumberger, G.** L'epopée byzantine a la fin du dixième siècle, III partie. Paris, 1905, pp. 554–564; **Vryonis Jr., S.** The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century. Berkley/Los Angeles/London, 1971, pp. 86–87.

⁶ Като *terminus post quem* за тези събития имаме 1048 г. (битката при Капетру), а като *terminus ante quem* – 1056 г. (смъртта на императрица Теодора) (**McGeer, E., J. Nesbitt, N. Oikonomides**. Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art. Vol. 4 – The East. Washington, D.C., 2001, 75.1; **Юзбашян, К. Н.** Новые данные для изучения византийской администрации в Армении и Грузии в XI в. – В: Кавказ и Византия, т. 2. Ереван, 1980, с. 70; **Божилев, И.** Българите..., 242–243).

⁷ **Шандровская, В.** Неизвестные печати Аарона, магистра и дуки Иверии и Великой Армении, и проедра и дуки. – СГЭ, XXXVII, 1973, с. 61.

⁸ Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum, pp. 493–495; Ioannis Zonarae Epitomae Historiarum, XVIII, pp. 659–660; Michael Attaleiates, The History, pp. 98–101; Michel Psellos,

Chronographie ou histoire d'un siècle de Byzance (976–1077), vol. 2, ed. et trad. **Renauld, É.** Paris, 1928, VII, pp. 89–91.

⁹ Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum, p. 496; Ioannis Zonarae Epitomae Historiarum, XVIII, pp. 660–661; Michael Attaleiates, The History, pp. 104–107.

¹⁰ **Zacos, G., J. W. Nesbitt.** Byzantine Lead Seals, Vol. 2, № 353.

¹¹ **Zacos, G., J. W. Nesbitt.** Byzantine Lead Seals, Vol. 2, № 354. Издигането му за *протопроедър* трябва да се датира в периода от 4 април 1959 г. (датата на написване на приписката, предхождаща завещанието на Евстатий Воила) до първите години от управлението на Константин X Дука, откогато е сведението от житието на св. Георги Агиорит (*Vie géorgienne de saint Georges l'Hagioritte*, *Analecta Bollandiana XXXV–XXXVI*, trad. **Peeters, P.** Buxelles/Paris, 1917–1919, p. 125; **Йорданов, И.** Корпус на печатите на средновековна България. София, 2001, с. 190–192).

¹² За двете високи титли – *проедър* и *протопроедър* – виж: **Кънев, Н.** Титлата проедър като част от първоразредните почетни титли във Византия през IX–XI в. Проедри, засвидетелствани по сфрагистични данни. – В: **Кънев, Н.** Византинобългарски студии. Велико Търново, 2013, с. 144–179.

¹³ **Schlumberger, G.** Sigillographie de l'empire byzantine. Paris, 1884, pp. 316–317.

¹⁴ В колофона, предхождащ завещанието на Евстатий Воила (Cod. Coislin gr. 263, f. 157v), той присъства по следния начин: Ααρὼ(ν) προέδρου (καὶ) αὐτ(α)δέ(λφου) τ(ῆς) αὐτοῦστῆς Μεσολοταμίᾳς (**Zlatarski, V. N.** Една датирана приписка на гръцки отъ срѣдата на XI. Вѣкъ. – BSI, I, 1929, с. 22, 25–27, 33; **Lemerle, P.** Cinq études sur le XIe siècle byzantine. Paris, 1977, p. 39; **Божилов, И.** Българите..., с. 243, бел. 21). За завещанието виж: **Vryonis Jr., S.** The will of a provincial magnate, Eustathius Boilas (1059). – DOP, 11, 1957, pp. 263–277.

¹⁵ Редица печати назовават Аарон като „*проедър/протопроедър и дук*”, без да конкретизират на какво (**Zacos, G., J. W. Nesbitt.** Byzantine Lead Seals, Vol. 2, № 353, 354). Можем да предположим, че това се дължи на честите промени в изпълняваната конкретна служба, които са налагали и постоянна смяна на използваните булотириони. Иван Божилов допуска, че като *дук* Аарон е командвал контингент от *магмите*, което също е логично възможно (виж: **Божилов, И.** Българите..., с. 242).

¹⁶ **Йорданов, И.** Корпус на печатите..., III.35, с. 189.

¹⁷ *Vie géorgienne de saint Georges l'Hagioritte*, p. 125.

¹⁸ *Aristakes Lastiverts'i*, History, p. 110.

Използвани съкращения:

СГЭ – Сообщения Государственного Эрмитажа

BSI – Byzantinoslavica

CFHB – Corpus Fontium Historiae Byzantinae

CSHB – Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae

DOML – Dumbarton Oaks Medieval Library

DOP – Dumbarton Oaks Papers

Изображения:

Обр. 1. Колофонът, предхождащ завещанието на Естатий Воила, където е отбелязан текстът, отнасящ се до Аарон: Ααρὼ(v) προέδρου (καὶ) αὐτ(α)δέ(λφου) τ(ῆς) αὐγούστης Μεσοποταμίας (изображение от Bibliothèque nationale de France (Cod. Coislin gr. 263, f. 157v): <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85710899/f330.image>)